

Anita Rapan Papeša

Razmatranja uz jedan novi nalaz iz Vinkovaca

UDK: 904.739.8 (497.5 Vinkovci) "03/04"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15. 6. 2010.

Prihvaćeno: 20. 6. 2010.

Anita Rapan Papeša

Gradski muzej Vinkovci

HR, 32 100 Vinkovci

Trg bana Josipa Šokčevića 16

anita@muzejvk.hr

| 7

Nedavnim uvidom u jednu privatnu zbirku među ostalim arheološkim materijalom uočen je nakitni oblik cikade, jedinstven nalaz kako na vinkovačkom, tako i na nešto širem području. Riječ je o rustično izvedenoj apliki u obliku cikade, nakitnom obliku koji se tradicionalno veže uz hunsku i istočnogotsku materijalnu ostavštinu. U radu se donosi opis ovog predmeta i problematika koju on povlači.

Ključne riječi: cikadni nakit, aplika, Vinkovci

PODRUČJE bivše općine Vinkovci, zahvaljujući ponajprije svojem povoljnom zemljopisnom položaju na sjecištu putova, kao i brojnim pogodnostima za život, kontinuirano je naseljeno od neolitika do danas.¹ U prilog tome svjedoči oko 200 ubiciranih lokaliteta na istom tom prostoru, od kojih razdoblju ranoga srednjeg vijeka pripada izrazito malen broj.²

U bogatoj povijesti vinkovačkog kraja koju čini 8000 godina kontinuiranog naseljavanja, razumljivo je kako su neka vremenska razdoblja slabije istražena, a samim time i manje prikazivana u literaturi u odnosu na druga. To se posebno odnosi na vrijeme seobe naroda, ponajprije na vrijeme migracija germanskih plemena. Iznimku čini materijalna ostavština istočnogermanskih Gepida, koja je otkrivena dugogodišnjim zaštitnim arheološkim istraživanjima u Vinkovcima.³

Predmet ovog rada dio je bogate privatne zbirke Vinkovčanina, učitelja u mirovini, Ivana Vinkova.⁴ Nedavnim uvidom u njegovu zbirku uočen je nakitni komad u obliku cikade, koji je jedinstven u vinkovačkom, ali i širem slavonsko-srijemskom prostoru. Nažalost, vlasnik nije siguran u točnu lokaciju nalaza, ali siguran je da potječe ili s lokaliteta Staro selo u Retkovcima ili s lokaliteta Rajterovo brdo u Oroliku (Karta 1).

Lokalitet Staro selo otkrio je upravo gospodin Vinkov, koji ga je prohodao zajedno s profesorom Dimitrijevićem⁵, a čest je predmet reambulacije i danas.⁶ Prema površini oranica sjeveroistočno od sela, s lijeve strane ceste prema Ivankovu, nalaze se ulomci rimskih opeka i sitni pokretni materijal (keramika, nakit, dijelovi nošnje). Vjerojatno se radi o položaju rimske *villae rusticae*.

Lokalitet Rajterovo brdo veći je antički naseobinski kompleks, dimenzija 700 x 400 m, relativne visine 10 do 15 m, smjera sjever – jug, smješten na dva prirodna uzvišenja između kojih je manji "prijevoj".⁷ Lokalitet je otkrio učitelj iz Orolika Davor Runtić, koji je sa skupinom učenika površinski skupljene nalaze poklonio Gradskom muzeju Vinkovci. Prvi je upozorio na ovaj

lokalitet i donio i prve zaključke o njemu.⁸ Pokusno iskopavanje obavila je godine 1967. V. Šaranović-Svetek; tom je prilikom otkrila grobnicu te popisala niz površinskih nalaza.⁹ Prema S. Dimitrijeviću ovdje je vjerojatno bio jedan *pagus* koji je egzistirao do 4. st., ili je to putna postaja *MANSIO CELENA*, koja se nalazila XI milja od Cibala.¹⁰ U novije vrijeme lokalitet redovito obilazi još jedan privatni kolekcionar iz Vinkovaca, Zvonimir Harhaj. Između mnoštva pokretnih nalaza koje je poklonio Muzeju izdvaja se ulomak opeke s natpisom *VI H*.¹¹

U Oroliku je slučajno otkriven 1982. godine nalaz groba iz vremena seobe naroda. U Ulici S. Pribićevića 20, između kolnika i pločnika, 16. ožujka 1982. prilikom kopanja kanala za vodovod, na dubini od 1,00 m pronađen je jedan grob s normalnom lubanjom (sl. 1), a drugi na dubini 0,50 m, s normalnom lubanjom.¹² Antropološka analiza pokazala je da se u oba slučaja radi o ukopima žena starih između 40 i 50 godina.

Predmet našeg zanimanja je brončana aplikacija u obliku cikade (sl. 2a, 2b). Duljina joj je 30 mm, najveća širina 15,3 mm, a debljina 5 mm. Tijelo cikade naglašeno je plitkim urezima, a glava je od tijela razdvojena dubljom linijom. Krila su mala i blago proširena, a glava je oblikovana s puno detalja. S donje strane sačuvan je izboj kojim je aplikacija pričvršćivana na podlogu.

Bez detaljnije analize i poznavanja literature i sama sam je nekritički opredijelila u hunska razdoblje,¹³ ali takvo nekritičko sagledavanje sada će se pokušati ispraviti.

Brunšmid prvi put u nas objavljuje cikadne fibule iz Novih Banovaca, držeći ih za "životinjske fibule" u obliku ptice, muhe, pa i cvijeta.¹⁴ Prvu veliku sintezu i interpretaciju nakitnih oblika izrađenih u motivu cikade napravio je H. Kühn 1935. godine. U radu je prikupio 63 cikadne fibule, od kojih su 2/3 iz južne Rusije i Ugarske, a deset njih mogao je na osnovi drugih nalaza smjestiti u kronološki okvir od 400. do 500. godine.¹⁵ Fibule u obliku cikade rađene su od

1 Iskra-Janošić 1997, str. 267–268; Vinkovci 1999, str. 11.

2 Topografija 1997–2009.

3 Dimitrijević 1966, str. 69, T.17; Vinkovci 1999, str. 66–68.

4 Ovom prilikom zahvaljujemo g. Vinkovu na dopuštenju za objavu.

5 Dimitrijević 1979, str. 187.

6 Krznarić Škrivanko 2002, str. 213; Rapan Papeša 2006, str. 200–201, Krznarić Škrivanko 2006, str. 41.

7 Dimitrijević 1979, str. 186.

8 Runtić 1969, str. 3.

9 Šaranović – Svetek 1967, str. 109–110.

10 Šaranović – Svetek 1967, str. 101; Dimitrijević 1979, str. 187.

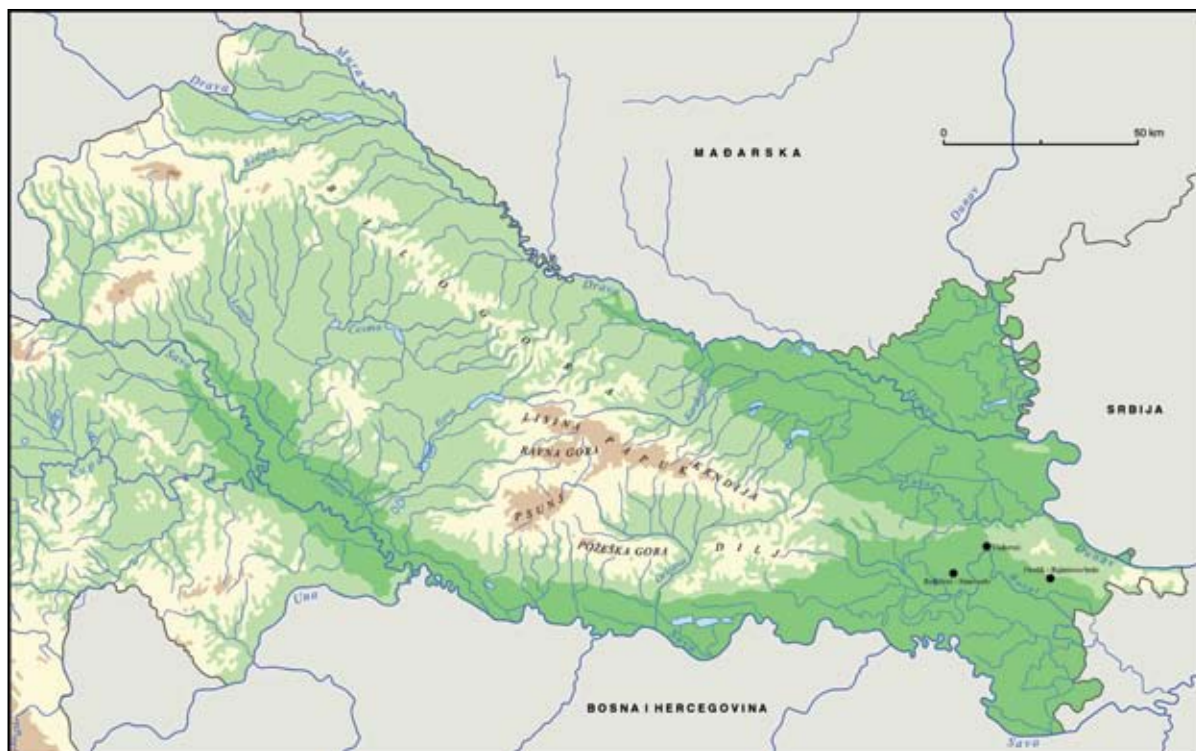
11 Natpis se čita: (legio) sexta H(erculia), što bi, prema kustosu antičke arheološke zbirke Muzeja H. Vuliću, možda sugeriralo da je na ovom lokalitetu bio i vojni logor.

12 Terenski dnevnik, arhiv GMV

13 Rapan Papeša 2009, str. 138.

14 Brunšmid 1905, str. 219.

15 Vinski 1957, str. 142, 144.

| 9

Sl. 1 (foto: A. Rapan Papeša)

Sl. 2a (foto: A. Rapan Papeša)

Sl. 2b (foto: A. Rapan Papeša)

bronce, srebra i zlata, a ponekad su i ukrašavane fili-granom i almandinima. Pojedini stiliziranog tijela cikade naglašavane su plastičnim izbočenjima ili ornamentom u obliku linija, točki ili krugova. Tipološki ih se razlikuje po veličini i smještaju krila, ali ih nije moguće dijeliti na starije i mlađe tipove.¹⁶

Nakit u obliku cikade, uz dijelove nošnje i oružja ukrašenih polikromijom, uske poduže bojne noževe i nomadska metalna zrcala pratimo u panonskom Podunavlju od vremena hunskog kralja Atila;¹⁷ inače, svi gore navedeni predmeti smatraju se isključivo hunskim dobrom, za razliku od niza drugih predmeta, koje ne možemo sa sigurnošću atribuirati nekom od germanskih naroda.¹⁸ Atila je boravio u Srijemu godine 441., kad je zauzeo Sirmij, pa se taj datum općenito uzima kao termin prije kojeg nema hunskog materijala u Srijemu.¹⁹ Cikade su hunske i istočnogotske uglavnom iz 5. stoljeća.²⁰

Motiv cikade je starog, vjerojatno skitskog podrijetla, a simbolizira ponovno rađanje, uskrснуće. Motiv cikade potječe iz sjevernopontskog prostora. Od Crnog mora, preko Ugarske i Italije do Franaka u Francuskoj i Belgiji prenose ga Ostrogoti. Tako se u grobu kralja Hilderika našlo oko 300 okova u obliku cikade.²¹

Zanimljivo objašnjenje zašto hunski nomadi rabe nakitne oblike tipa cikade, dao je M. Kocsis. Prema njegovu tumačenju Huni su uočili sposobnost cvrčaka/cikada da naglo prestanu s pjevom u slučaju opasnosti, te su prvotno kao amulet koristili prazne hitinske oklope ovih insekata, da bi ih kasnije počeli izlijevati u metalu i koristiti kao simbol vlasti.²²

U novije vrijeme u literaturi se pojavljuju i neki novi tipovi cikadnog nakita, koji se ne pripisuju hunskom, nego kasnoantičkom razdoblju. Na tu mogućnost upozorio je već, dosta oprezno, i J. Kovačević, navodeći kako cikadne fibule iz Viminacija (Kostolac, Srbija), zbog nedostatka popratnog materijala ne moraju biti barbarske.²³ Kako za našu cikadu ne postoje točne okolnosti nalaza, a oba lokaliteta navedena od strane pronalazača kao moguće mjesto pronalaska su antička, smatram da u obzir treba uzeti i ovaj moment. Naime,

po uzoru na nalaze iz Austrije²⁴ i neki slovenski nalazi atribuirani su u rimsko razdoblje; u prvom redu je to aplika (za korice noža), dok je to vrlo vjerojatno i za fibulu i okov koje potječu s antičkih lokaliteta.²⁵ Sličnu situaciju imamo i u rumunjskoj, na prostoru rimske pokrajine Dacije. Rumunjski autori smatraju da se nakitni oblici, ponajprije brončane aplikacije i igle, mogu datirati u rimsko razdoblje, a te podatke temelje na arheološkim istraživanjima.²⁶ Sukladno tome, tipični hunski oblik cikadnog nakita bile bi fibule i aplikacije većih dimenzija, izrađene od plemenitih materijala.

Pitanje eventualne hunske prisutnosti u Vinkovcima i okolici, ali i općenito u Slavoniji i Baranji, dokumentirano je tek sporadičnim nalazima. Kako i ti nalazi nisu plod nekog istraživanja, već je riječ o slučajnim nalazima, teško je preciznije ih, osim u tipološkom smislu, atribuirati. Kad spominjemo nalaze hunske provenijencije u Slavoniji, Baranji i (hrvatskom) Srijemu, riječ je u prvom redu o zlatnim okovima s korica mača iz Zmajevca u Baranji, radu crnomorskih (pontskih) radionica iz vremena hunske dominacije.²⁷ Uz ove okove povezuje se i nalaz bizantskog solida Teodozija II. (408.–450.), također otkrivenog u Zmajevcu,²⁸ kao i jedna cijela keramička posuda.²⁹ Drugi mogući nalaz ovog vremena je srebrna lučna fibula s romboidnom nogom iz Kneževih Vinograda, u Baranji. Datira se u 4. st., a moguće je da se radi o gotskom nakitu prethunskih vremena.³⁰ Par fibula istog tipa otkriven je i u Batini u Baranji, a čuvaju se u mađarskom muzeju u Sümegu,³¹ dok s istog lokaliteta potječe i jedna cijela keramička posuda te jedno nomadsko metalno zrcalo, koji se čuvaju u Gradskom muzeju u Somboru.³² Uz još nekoliko nalaza iz vremena hunske dominacije u istočnom (srpskom) dijelu Srijema (Rakovac, Neštin), ovim se kratkim pregledom nalaza i nalazišta potvrđuje da područje Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema nije bilo u žarištu interesa hunske populacije. Gore opisani predmeti pronađeni su u neposrednoj blizini

16 Vinski 1957, str. 145.

17 Vinski 1971, str. 51; GHuA 1987, str. 21.

18 Dimitrijević 1966, str. 231.

19 Seoba 1962, str. 81; Mrkobrad 1980, str. 16.

20 Ivčević 2003, str. 133; Seoba 1962, str. 82.

21 GHuA 1987, str. 100.

22 Kocsis 1978, str. 1–4.

23 Kovačević 1960, str. 20.

24 Nažalost, često citirani rad Guntera Fitza "Römisch-kaiserzeitliche und völkerwanderungszeitliche Zikadenfibeln aus österreichischen Privatsammlungen", *Römisches Österreich*, 13–14, 1985–86, Wien, 1986, str. 25–76 ostao mi je nedostupan.

25 Knific 1993, str. 530–532.

26 Nemeti 1999, str. 199, 200.

27 Simoni 1993, str. 177, 179.

28 Bojčić 1984, str. 214.

29 Mrkobrad 1980, str. 19.

30 Seoba 1962, str. 68; Radić 1997, str. 83.

31 Seoba 1962, str. 67; Mrkobrad 1980, str. 15.

32 Mrkobrad 1980, str. 19.

rimskih kaštela na dunavskom limesu: Zmajevac – Ad Novas, Kneževi Vinogradi, Batina – Ad Militare. Ako u obzir uzmemo povijesne izvore, ti predmeti mogli su pripadati ili federatima alansko – hunsko–gotske skupine ili “velikim” Hunima koji su napadali utvrde na limesu. Svi navedeni nalazi su slučajni, a do sada nije ubiciran ni jedan lokalitet tog razdoblja na navedenom prostoru.

Proučimo li pak sačuvane povijesne izvore dolazimo do sličnih spoznaja. Iako kratka (376. – 456. godine) hunska epizoda u europskoj povijesti jedna je od najznačajnijih.³³ Prvi spomen trajnijeg naseljavanja Huna u Panoniji potječe iz godine 379., kada je car Gracijan, nemoćan da ih pobijedi, bio prisiljen naseliti kao federate barbarsku skupinu koja se sastojala od Istočnih Gota, Alana i Huna. Smjestio ih je u područje Druge Panonije i južno od Save, prema granici Panonije i Dalmacije.³⁴ O tome svjedoče sačuvani povijesni izvori u djelima povjesničara Jordana (*Getica*) i Zosima (*Historia Nova*).³⁵ U historiografiji o ovom problemu postoji nekoliko mišljenja, ponajprije zbog cesta u Panoniji Saviji i Drugoj Panoniji, koje su bile vitalna komunikacija između Istoka i Zapada. Najizglednije je da je ova federatska skupina naseljena u južnom dijelu Panonije Valerije i sjevernom dijelu Druge Panonije.³⁶ Ova skupina federata, ali i barbari koji na prostor provincija upadaju preko Dunava, prouzročili su Rimskom Carstvu dugi niz nesigurnih i nestabilnih godina u Panoniji. Tek godine 427. uspijeva Zapadno Rimsko Carstvo ponovno, bar nominalno, doći u posjed Panonija, o čemu svjedoče zapisi povjesničara Marcelina (*Marcellini comiti Chronicon*) i Jordana (*Getica*).³⁷ Status federata Carstvo iza godine 433. dodjeljuje “velikim Hunima” pod vodstvom Ruge i Oktara, koji tako prelaze u Panoniju i postaju službeni gospodari panonskih provincija.³⁸ Prema tom ugovoru Huni su dobili pravo naseljavanja u Panoniji, iz koje su bili izuzeti veliki gradovi, a zauzvrat su bili obvezni sudjelovati u vojnim pohodima Zapadnog Rimskog Carstva.³⁹ Novi moment dogodio se 437. godine, kada je vjenčanjem zapadnog cara Valentinijana III. i Licinije Eudoksije, kćeri istočnog cara Teodozija II., došlo do promjene vlasti u Panonskoj dijecezi. Za-

padno Rimsko Carstvo, koje je već više od 50 godina samo nominalno vladalo Panonijama, prepustilo ih je Istočnom Carstvu, kojem je ovaj prostor ključan u vojno – strateškom smislu.⁴⁰ No, i ono je bilo nemoćno pred moćnim Atilom, koji nezadovoljan priljevom količine tributa krajem 440. i početkom 441. godine provaljuje preko Dunava i osvaja Drugu Panoniju, sa Sirmijem (današnja Srijemska Mitrovica) kao najzapađnijom točkom.⁴¹ Razdoblje hunske dominacije u Panoniji završeno je porazom Huna u bitci na rijeci *Nedao* 454. godine, a njihova područja preuzimaju germanska plemena Istočnih Gota i Gepida.

Iz svega gore navedenog najvjerojatnije je da područje bivše općine Vinkovci ni u jednom trenutku nije bilo trajnije naseljeno Hunima. No, bogati grad u pozadini limesa, kao i raštrkane *villae rusticae*, za koje postoje neizravni arheološki dokazi, svakako su bili zanimljivi cilj povremenih pljačkaških horda Huna.

Aplika s motivom cikade nedavno otkrivena u Vinkovcima ostaje nažalost samo lijep i zanimljiv predmet. Bez arheološkog konteksta, okolnosti nalaza, ona bi mogla biti i kasnoantička i hunska i gotška. Pa ipak, skloni smo datirati je u kasnoantičko razdoblje, u kraj 4. ili početak 5. stoljeća. Njezin nosilac, bilo da je Rimljanin ili, što je puno izglednije, barbar plaćenik u rimskoj vojsci, svakako je poznavao njezino značenje, te se njome služio kao amuletom u tim nesigurnim vremenima.

33 Dopsch 2003.

34 Andrić 2002, str. 130.

35 Gračanin 2005, str. 15, bilj.16.

36 Gračanin 2005, str. 15, bilj.18.

37 Gračanin 2005, str. 25, bilj. 48.

38 Andrić 2002, str. 131; Gračanin 1999–2000, str. 37, bilj. 57.

39 Gračanin 2005, str. 26–28.

40 Gračanin 2005, str. 29.

41 Gračanin 2005, str. 32.

SKRAĆENICE

AMN	Acta Musei Napocensis
AP	Arheološki pregled
FAI	Fontes Archaeologiae Iugoslaviae
GOMHV	Godišnjak Ogranka Matice hrvatske u Vinkovcima
GSM	Glasnik slavonskih muzeja
HAG	Hrvatski arheološki godišnjak
Izdanja HAD-a	Izdanja Hrvatskog arheološkog društva
JRGZ	Jahrbuch des Römisch–Germanischen Zentralmuseums Mainz
SSlav	Scrinia Slavonica
VAMZ	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu
VHAD	Viestnik hrvatskog arheologičkog društva

LITERATURA

Andrić 2002

S. Andrić, *Južna Panonija u doba velike seobe naroda*, SSLav, Vol 2, No1, Slavonski brod 2002, 117–167.

Bojčić 1984

Z. Bojčić, *Pregled istraživanja i rasprostranjenosti ranosrednjovjekovnih arheoloških nalaza u Istočnoj Slavoniji i Baranji*, Izdanja HAD–a sv. 9, Zagreb 1984, 211–222.

Brunšmid 1905

J. Brunšmid, *Starine ranijega srednjeg vijeka iz Hrvatske i Slavonije*, VHAD, n.s.. sv. VIII, Zagreb 1905, 208–220.

Dimitrijević 1966

D. Dimitrijević, *Periodizacija ranog srednjeg veka u jugoslavenskom Podunavlju*, Materijali IV, VII kongres arheologa Jugoslavije, Herceg Novi 1966, 229–236.

Dimitrijević 1979

S. Dimitrijević, *Arheološka topografija i izbor arheoloških nalaza s vinkovačkog tla*, Corolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata, Izdanja HAD–a 4, Vinkovci 1979, 133–200.

Dopsch 2003

Steppenvölker im Mittelalterlichen Osteuropa – Hunnen, Awaren, Ungarn und Mongolen (<http://www.uni-salzburg.at/pls/portal/docs/1/544328.PDF>; last accsed: 05.09. 2009.)

GHuA 1987

Germanen, Hunnen und Awaren – Schätze der Völkerwanderungszeit, katalog izložbe, Nürnberg 1987.

Gračanin 1999–2000

H. Gračanin, *Zapadnorimsko poslanstvo na Atilin dvor godine 449.*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, vol. 32–33, Zagreb 1999.–2000, 31–49.

Gračanin 2005

H. Gračanin, *Huni i južna Panonija*, SSLav 5 (2005), s. 9–47.

Iskra–Janošić 1997

I. Iskra – Janošić, *Vinkovci od neolitika do srednjeg vijeka*, Vukovarsko – srijemska županija, zbornik radova, eds: Klepac, Dušan & Čorkalo, Katica, HAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, Posebna izdanja IX, Vinkovci 1997, 267–292.

Ivčević 2003

S. Ivčević, *Antički metalni predmeti iz Narone*, Izdanja HAD–a 22, “Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve”, Zagreb 2003, 129–167.

Knific 1993

T. Knific, *Hunski sledovi v Sloveniji?*, Ptujski arheološki zbornik ob 100–letnici muzeja in Muzejskog društva (ed. B. Lamut), Ptuj 1993, 521–542.

Kocsis 1978

M. Kocsis, *Cikada fibula*, Elet es tudomany 40, Budapest 1978, s. 1–4.

Kovačević 1960

J. Kovačević, *Arheologija i historija varvarske kolonizacije južnoslovenskih oblasti od početka IV do kraja VII veka*, Posebna izdanja Vojvođanskog muzeja II, Novi sad 1960.

Krznarić Škrivanko 2002

M. Krznarić Škrivanko, *Rezultati sustavnih i zaštitnih arheoloških iskopavanja arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci za 1999., 2000. i 2001. godinu*, GOM–HV19/2001, Vinkovci 2002, 201–217.

Krznarić Škrivanko 2006

M. Krznarić Škrivanko, *Rekognosciranje i reambulacija vinkovačkog kraja*, HAG 2/2005, Zagreb 2006, 40–43.

Nemeti 1999

S. Nemeti, *Les pieces cigaliformes en bronze de Transylvanie*, AMN 36/I, Cluj–Napoca 1999, 197–201.

Mrkobrad 1980

D. Mrkobrad, *Arheološki nalazi seobe naroda u Jugoslaviji*, FAI III, Monografije 6, Beograd 1980.

Radić 1997

M. Radić, K. J. 1. *Srebrna lučna fibula s romboidnom nogom*, Blago muzeja Slavonije – katalog izložbe, Osijek 1997, 83.

Rapan Papeša 2006

A. Rapan Papeša, *Rezultati sustavnih i zaštitnih arheoloških iskopavanja Arheološkog odjela Gradskog muzeja Vinkovci u 2005. godini*, GOMHV 23/2005, Vinkovci 2006, 199–222.

Rapan Papeša 2009

A. Rapan Papeša, *Rani srednji vijek, Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*, sv. 1 (ed. B. Biškupić), Zagreb 2009, 137–141.

Runtić 1969

D. Runtić, *Iz rada Arheološke sekcije u Oroliku*, GSM 12/1969, Vukovar 1969, 1–6.

Seoba 1962

D. Dimitrijević, J. Kovačević, Z. Vinski, *Seoba naroda – arheološki nalazi jugoslavenskog Podunavlja*, katalog izložbe, Zemun 1962.

Simoni 1993

K. Simoni, *Srednjovjekovna zbirka, K. J. 254. Okovi s korica mača*, Arte e cultura in Croazia – collezioni del museo archeologico di Zagabria, Zagreb 1993, 177–179.

Šaranović – Svetek 1967

V. Šaranović – Svetek, *Orolik, Rajterovo brdo – antičko nalazište*, AP 9, Beograd 1967, 108–111.

Topografija 1997–2009

Topografija nalaza i nalazišta bivše općine Vinkovci, interna dokumentacija AO GMV

Vinkovci 1999

Jozić, Stjepan (ed.): *Vinkovci u svijetu arheologije*, katalog izložbe, Vinkovci 1999.

Vinski 1957

Z. Vinski, *Zikadenschmuck aus Jugoslawien*, JRGZ 4, Mainz 1957, 136–160.

Vinski 1971

Z. Vinski, *Rani srednji vijek u Jugoslaviji od 400. do 800. godine*, VAMZ 3.s., 5/1971, Zagreb 1971, 47–73.

Betrachtungen zu einem neuen Fund aus Vinkovci

Schlüsselwörter: Zikadenschmuck, Applikation, Vinkovci

DER GEGENSTAND dieser Arbeit ist Teil einer reichen Privatsammlung aus Vinkovci, die Ivan Vinkov, einem Lehrer im Ruhestand, gehört. Vor kurzem wurde bei der Einsicht in seine Sammlung ein Schmuckstück in Form einer Zikade bemerkt, welches in der Gegend von Vinkovci, aber auch im weiteren slawonisch-sirmischen Raum einmalig ist. Bedauerlicherweise kennt der Besitzer nicht seinen genauen Fundort, doch ist er sicher, dass das Schmuckstück entweder am Fundort Staro selo in Retkovci oder an der Lokalität Rajterovo brdo in Orolik (Karte 1) entdeckt wurde.

Die Lokalität Staro selo wurde von Herrn Vinkov persönlich entdeckt. Er beging den Fundort mit Professor Dimitrijević. Auch heute noch ist die Lokalität häufiger Gegenstand von Reambulationen. An der Oberfläche des Ackerfeldes, auf der linken Straßenseite nach Ivankovo, befinden sich Fragmente römischer Ziegel und kleines bewegliches Material (Keramik, Schmuck, Teile der Tracht). Vermutlich handelt es sich hier um die Stätte einer römischen *Villa Rustica*.

Der Fundort Rajterovo brdo ist ein größerer Siedlungskomplex mit einer Größe von 700 x 400 m und einer relativen Höhe von 10 bis 15 m. Die Siedlung liegt in einer Nord-Süd Ausrichtung und befindet sich auf zwei natürlichen Erhebungen mit einem kleineren "Gebirgssattel" dazwischen. Die Lokalität wurde von Davor Runtić, einem Lehrer aus Orolik, entdeckt, der mit einer Gruppe von Schülern die an der Oberfläche entdeckten Funde dem Stadtmuseum von Vinkovci schenkte. Er war der erste, der auf diesen Fundort hinwies und darüber erste Rückschlüsse zog. Testausgrabungen wurden 1967 von V. Šaranović-Svetek durchgeführt. Dabei entdeckte sie

eine Gruft und verzeichnete eine Reihe von Oberflächenfunden. Dimitrijević vertritt die Meinung, dass es sich wahrscheinlich um einen Pagus handelt, der bis zum 4. Jahrhundert existierte oder aber um die Reisestation *MANSIO CELENA*, die von Cibalae 11 Meilen entfernt lag.

Im Hinblick auf das oben genannte, neigen wir dazu, den Zikadenschmuck eben diesem Fundort zuzuschreiben.

Der Gegenstand unseres Interesses ist eine Bronzeapplikation in Form einer Zikade (Bild 2). Ihre Länge beträgt 30 mm, die maximale Breite 15,3 mm und Dicke 5 mm. Der Körper der Zikade ist mit flachen Einschnitten betont, wobei eine tiefere Linie den Kopf vom Körper trennt. Die Flügel sind klein und ausgeweitet und der Kopf ist mit vielen Details geformt. Auf der Unterseite befindet sich eine erhalten gebliebene Wölbung, mit der die Applikation auf einer Unterlage festgemacht wurde.

Schmuck in Zikadenform, neben Stücken von Trachten und polychrom verzierten Waffen, schmalen längeren Kampfmessern und nomadischen Metallsiegeln sind im pannonischen Donaugebiet bereits seit der Zeit des Hunnenkönigs Attila zu beobachten. All diese Gegenstände werden außerdem als ausschließlich hunnische Güter betrachtet, im Unterschied zu einer Reihe anderer Gegenstände, die nicht zuverlässig einem der germanischen Völker zugeschrieben werden können. Nach dessen Eroberung verweilte Attila in Sirmien im Jahre 441. Demzufolge wird dieses Datum im Allgemeinen als zeitliche Richtlinie verwendet, vor dem es kein hunnisches Material in Sirmien gibt.

